

VPLIVI ZAVESTNIH IN NEZAVEDNIH PSIHOLOŠKIH DEJAVNIKOV NA SOJENJE

prof. dr. Katja Šugman Stubbs

Pravna fakulteta UL

ODVETNIŠKA ŠOLA

Portorož, 13. 4. 2018

bosanskega
porekla

doktorica
astrofizičarka

ženska

človek

Švedinja

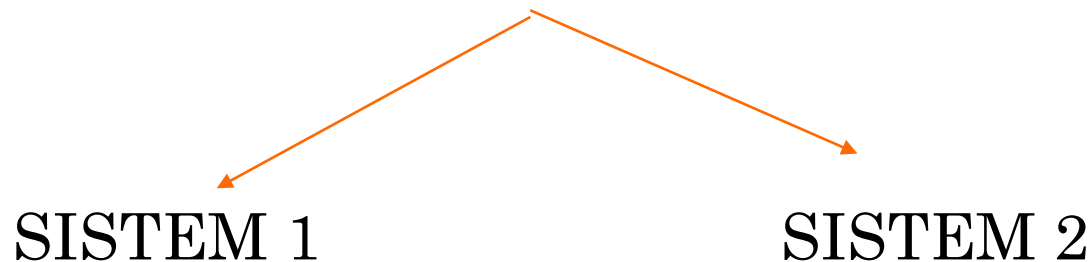

RACIONALNO vs. EMOCIONALNO

KLASIČNA TEZA, ki temelji na dihotomiji um/čustva

- racionalno odločanje je pretehtano pravilno, ozaveščeno in pripelje do pravih odločitev,
 - čustveno odzivanje je iracionalno, impulzivno, neuravnoteženo in pripelje do napačnih odločitev.
-
- 1. čustva so VEDNO racionalna!
 - 2. razum se zelo pogosto moti!

Razum ni enovit – sestavljata ga (vsaj) dva zelo različna tipa mišljenja

KAHNEMAN: RAZMIŠLJANJE, HITRO IN POČASNO

SISTEMI MIŠLJENJA

- Sistem 1 – hiter, instinktiven, avtomatičen stereotipen, nagnjen k napakam
 - v sferi mejno zavestnega so zasidrane implicitne sodbe, osnovane na implicitnih spominih, implicitnih zaznavah, implicitnih stališčih in stereotipih, nepopolnih in nepreverjetnih informacijah:
 - PRIMERI: nakupovanje (držimo se istih firm);
 - potovanja: peljemo po isti poti;
 - Stereotipiziranje...
- Sistem 2 - preišljen, računajoč, počasen in bolj pogosto pravilen.

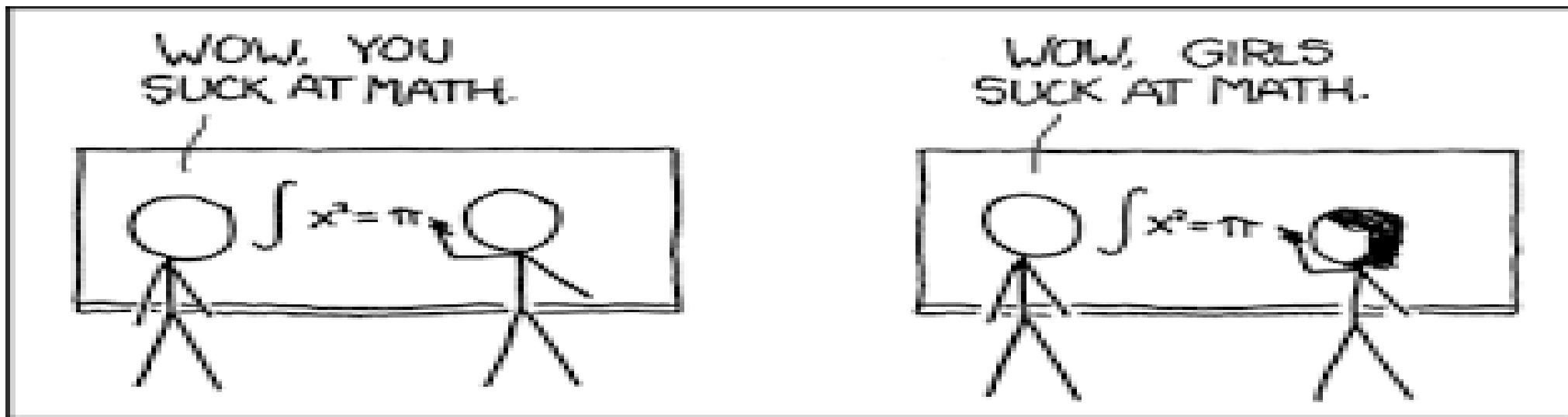

IMPLICITNA PRISTRANSKOST (*IMPLICIT BIAS*)

- IMPLICITNO = kar je vsebovano, pa ne določno izraženo (SSKJ)
- Implicitna pristranskost je nezaveden mentalni mehanizem, ki je osnovan na implicitnih sodbah in stališčih ter stereotipih, ki so jih oblikovale (omejene) osebne izkušnje. So avtomatični in nezavedni in delujejo tako hitro, da jih ljudje ne utegnejo pretehtati (sistem 1)
- Ravno zaradi implicitnosti, so ljudje pogosto presenečeni, ko ugotovijo, da tudi sami kažejo implicitno pristranskost.
- Čeprav se ljudem zdi, da delujejo na podlagi Sistema 2, pa se pogosto izkaže, da ta racionalizira ideje, prepričanja in čustva, ki mu jih posreduje Sistem 1 – motivirano razmišljanje!

STEREOTIPNO RAZMIŠLJANJE

Poskus: belim poskusnim osebam kažejo videoposnetek spora med dvema osebama, ki se je končal tako, da je eden drugemu dal klofuto, je pokazal, da so te osebe bistveno drugače ocenjevale identičen spor glede na to, kakšne barve kože je bil kateri od udeležencev v konfliktu. Ko je belec udaril črnca: 70 odstotkov poskusnih oseb to oceni kot trenuten nepomemben spor, pretiravanje ipd. Ko je v identični situaciji črncem udaril belca: je 70 odstotkov to ocenilo za izražanje agresivnosti, slabih namenov ipd. (Ule, 1992, str. 172).

Stereotyping in Europe

Who Is Trustworthy, Arrogant and Compassionate

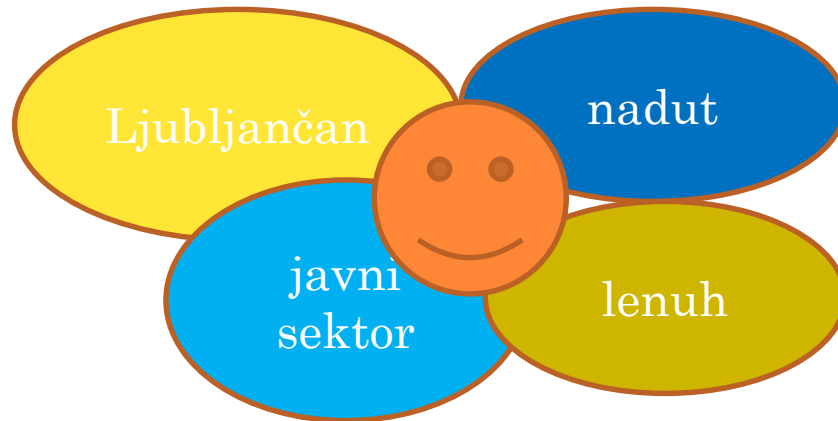
EU nation most likely to be named...

<i>Views in:</i>	Most Trustworthy	Least Trustworthy	Most Arrogant	Least Arrogant	Most Compassionate	Least Compassionate
Britain	Germany	France	France	Britain	Britain	Germany
France	Germany	Greece	France	France	France	Britain
Germany	Germany	Greece/Italy	France	Germany	Germany	Britain
Italy	Germany	Italy	<u>Germany</u>	Spain	Italy	<u>Germany</u>
Spain	Germany	Italy	Germany	Spain	Spain	<u>Germany</u>
Greece	Greece	Germany	Germany	Greece	Greece	<u>Germany</u>
Poland	Germany	Germany	Germany	Poland	Poland	<u>Germany</u>
Czech Rep.	Germany	Greece	Germany	Slovakia	Czech Rep.	<u>Germany</u>

PEW RESEARCH CENTER Q44a-Q46b.

KAJ SO STEREOTIPI?

- Stereotipi so niz prepričanj ali pričakovanj, ki jih imamo glede posameznika, samo zato, ker pripada posamezni skupini.

- Lahko so pozitivni ali negativni, vendar pa so bistveno bolj pogosti negativni stereotipi.
- **So na spremembe odporne** posplošitve (generalizacije), ki se povezujejo s predsodki in diskriminacijo.
- Generalizacija je proces ustvarjanja sodb oziroma sprejemanja odločitev, ki ga razširimo na celotno kategorijo objektov, dogodkov ali fenomenov

FUNKCIJE STEREOTIPOV NA INDIVIDUALNI RAVNI

1. **redukcija kompleksnosti** posamičnih pojavov – poenostavljanje: pomagajo, da se nam ni treba na novo in podrobno ukvarjati z vsako osebo, ki jo prvič srečamo;
2. **Ego-obramba** – ob stereotipiziranju drugih sami počutimo bolje, druge doživljamo kot dele skupine, sebe pa individualizirano in prefinjeno;
3. **socialna funkcija** – posamezniku pomagajo ohranjati povezanost s skupino, ki ji pripadamo. Če menimo, da pripadamo skupini, ki je pozitivno stereotipizirana, nam taka predstava utrjuje pozitivno samopodobo ter lojalnost do skupine in povezanost znotraj te skupine.

FUNKCIJE STEREOTIPOV NA SKUPINSKI RAVNI

1. **ščitijo kolektivno identiteto skupine** - vsak posameznik del individualne identitete pridobiva od identitete skupin, ki jim pripada - bolj stereotipno negativno ocenjujemo druge, kadar trpi naša osebna samopodoba;
2. **vzdržujejo obstoječe stanje** (*status quo*) – služijo kot izgovor za vzdrževanje obstoječega stanja moči med skupinami; npr. stereotipi o ženskah (čustvene, neuravnovešene, občutljive – posledica – družben status, poklici, ki jih opravljajo...);
3. **stigma** - tisti, ki imajo moč lahko določijo, katere človeške lastnosti so zaželenne in katere ne. S tem se povečuje razlikovanje med tema dvema skupinama in vzbuja iracionalen občutek, da se bomo stigmi izognili, če se bomo izogibali stikom s stigmatiziranimi posamezniki ali skupinami.

UČINKI STEREOTIPOV

- 1. večinoma je vsebina stereotipov netočna: še takrat, ko je, je vprašljivo, zakaj je točna;
- 2. stereotipizirani ljudje se sprašujejo, zakaj dobijo pozitivne/negativne povratne informacije – zaradi sebe ali zaradi skupine, ki jih pripadajo – počutijo se depersonalizirane;
- 3. stereotipizirani ljudje začnejo sami sebe ocenjevati preko stereotipov;
- 4. Stereotipna grožnja: stereotipizirani ljudje se poistovetijo s stereotipi o njih samih in ti začnejo delovati kot samouresničujoča prerokba;
- MOČ PREPRIČANJA (placebo etc.)

STEREOTIPNA GROŽNJA (*STEREOTYPE THREAT*)

- negativen stereotip o določeni skupini vodi pri predstavnikih te skupine do potenciranega samozavedanja, dvoma v same sebe in strahu pred tem, da bi potrjevali stereotip. Takšna oznaka ima potem v resnici učinek, ki ga stereotip napoveduje (samouresničujoča prerokba).
- Stanford experiment
- (Steele, 1997)

IQ	belci	črnci
Neimenovani test		
Belci	ni razlik	Črnci, ki vedo, da gre za IQ test, delajo pomembno slabše
črnci	Ni razlik	Črnci, ki vedo, da gre za IQ test, delajo pomembno slabše

POZITIVNI STEREOTIPI

- Tudi pozitivni stereotipi so škodljivi:

Npr. „Fantje ste dobri za tehnične stvari“ „Punce ste bolj nežne.“

- – kako se počuti tisti/a, ki je?
- – kako se počuti tisti/a, ki ni?

- POZOR: pozitivni stereotipi vplivajo na presojo!

Primer: lepi, privlačni ljudje dobivajo nižje kazni;

Če pa se obnašajo v nasprotju s stereotipom, pa so kaznovani huje!

Primer: ženske, ki so obtožene KD, ki so „neženska“, (npr. nasilna KD) so mnogo prej spoznane za krive in dobijo mnogo višje kazni kot bi jih dobil moški

V ZDA je kar 64% od napačno obsojenih žensk bilo obsojenih za umor otroka (Lewis, Sommervold, 2015)!!

PREDSODKI

»Antipatija, ki je zasnovana na napačnem in nefleksibilnem posploševanju« (Allport, 1979, str. 6–7).

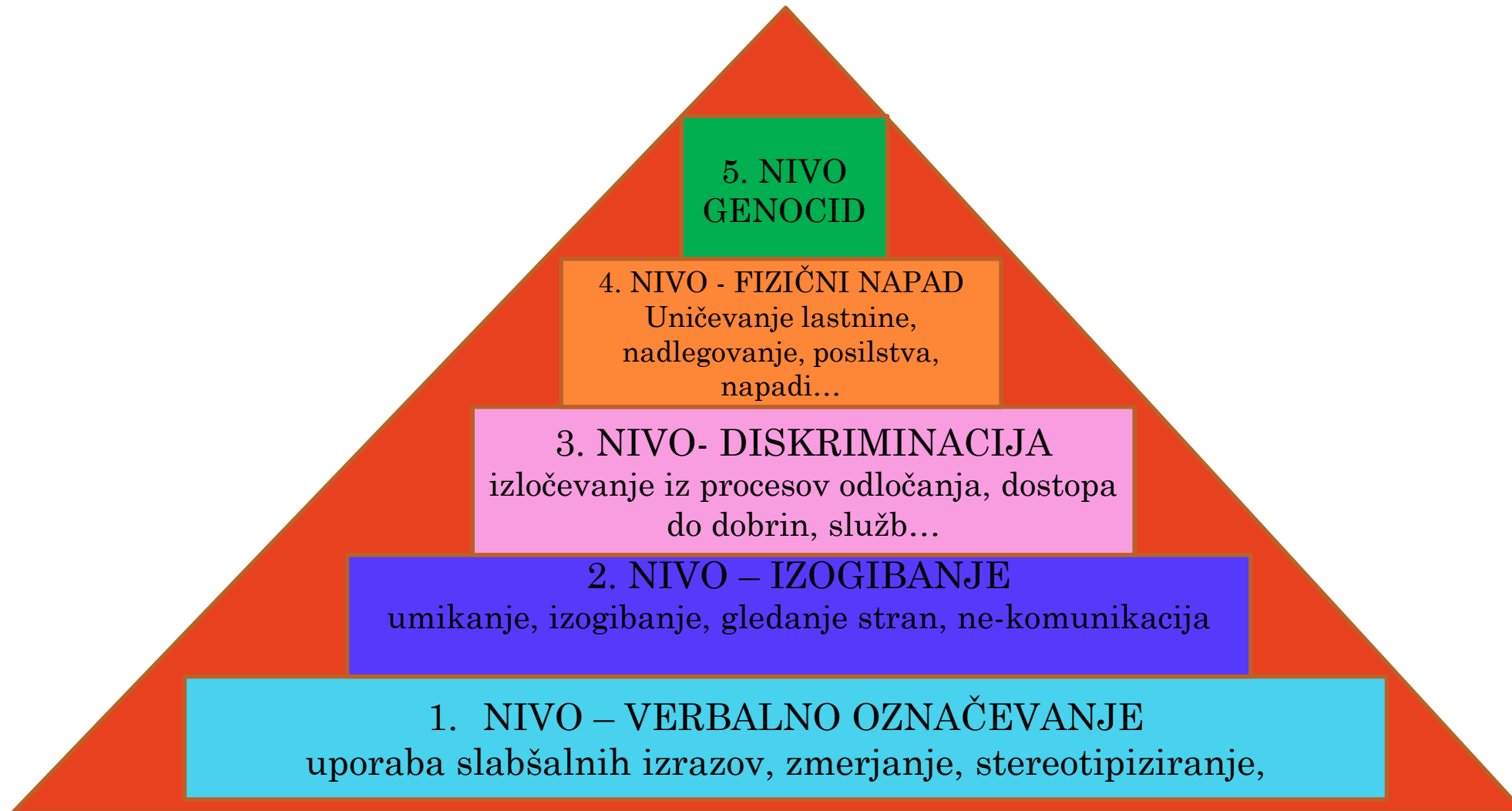
Neutemeljen negativen odnos do drugih zaradi njihove pripadnosti določeni skupini, ki se ne spremeni kljub novim informacijam

PREDSODEK = stereotip + negativna (redko pozitivna) čustvena naravnost + trdovratnost;

DISKRIMINACIJA: še vedenjski moment.

PIRAMIDA SOVRAŠTVA

STEREOTIPI O SLOVENCIH

- 1. hladni, introvertirani in zadržani;
- 2. preprosti in skromni;
- 3. previdni, se umikajo konfliktom, se ne spuščajo radi v nove situacije – strahopetni;
- 4. radi se ustalijo čim bližje domu in si lepo uredijo svojo okolico;
- 5. ljubosumni in sebični;
- 6. melanholični in pesimistični;
- 7. radi se pritožujejo;
- 8. pridni in disciplinirani;
- ...

EVROPA, KOT NAJ BI JO VIDELI AMERIČANI

HVALA ZA POZORNOST!!

	System 1	System 2
Characteristics	<p>Fast Effortless Unconscious</p> <p>Triggers emotions Associative</p> <p>Looks for causation Looks for patterns</p> <p>Creates stories to explain events</p>	<p>Slow Effortful Conscious</p> <p>Logical Deliberative</p> <p>Can handle abstract concepts</p>
Advantages	<p>Speed of response in a crisis</p> <p>Easy completion of routine or repetitive tasks</p> <p>Creativity through associations, so good for expansive thinking</p>	<p>Allows reflection and consideration of the "bigger picture", options, pros and cons, consequences</p> <p>Can handle logic, maths, statistics Good for reductive thinking</p>
Disadvantages	<p>Jumps to conclusions Unhelpful emotional responses</p> <p>Can make errors that are not detected and corrected, such as wrong assumptions, poor judgements, false causal links</p>	<p>Slow, so requires time</p> <p>Requires effort and energy, which can lead to decision fatigue</p>

